

De grote kerk in het dorp Loppersum

17 door J. RITTERSMA
Foto's: K. Loonstra

Wanneer we een artikelenserie schrijven over de cultuur, het volksleven, de folklore en de geschiedenis van enkele dorpen op het Hogeland, met steeds als uitgangspunt de dorpskerk, is het welhaast ondenkbaar de grote dorpskerk van Loppersum niet te noemen. Welaan, laten we dan onze reis langs de diverse Hogelandster dorpen besluiten met een beschrijving van de in dit dorp staande hervormde kerk. Waarom? Wel, deze kerk is de meest imponerende van het Hogeland. Wat voor vele andere Hogelandster kerken geldt, willen we hier speciaal benadrukken: U moet de kerk zelf eens bezoeken. Om u enigszins een idee te geven wat de opmerkelijke facetten aan deze kerk zijn, zullen we in het onderstaande — zoals gewoonlijk — weer beginnen met een beschrijving van dit bouwwerk.

Imponerend laat-gothisch gebouw

Reeds van verre is zichtbaar, dat we hier te maken hebben met een monumentale kerk. Het is dan ook de grootste dorpskerk van het noorden. Stoer rijst de forse zadeldakstoren boven de dorpshuizen en het geboomte uit.

In tegenselling tot de vele romano-gothische kerken die we reeds beschreven, is deze kerk laat-gotisch. Deze bouwstijl dateert uit de tijd van ongeveer 1200 tot 1450.

In onze streken is deze bouwstijl nooit zo uitbundig van vorm geweest als in de zuidelijke streken.

Vooral vanwege de romano-gothiek, heeft de gothische bouwstijl niet zoveel kansen gekregen. Toch is de Lopster kerk niet zuiver gothisch, want ook andere stijelperioden zijn terug te vinden. Door de laatste grootscheepse verbouwing overheerst de laat-gothische stijl.

Het schip bestaat uit drie traveeën en dateert uit de tweede helft van de dertiende eeuw. In de noordwand bevinden zich resten van een romaanse muur van tufsteen. In 1529 werd het schip met een zijbeuk uitgebreid. Schip en zijbeuk, alsmede de kruising werden kort daarna met netgewelven overdekt. In ongeveer 1250 moet het dwarspand zijn ontstaan en is in de armen overdekt door meloenvormige kruisribgewelven.

Tenslotte het koor met bijbehorende zijkapellen uit de tweede helft van de vijftiende eeuw, gedekt door kruisgewelven, die in het begin van de zestiende eeuw vernieuwd zijn. De noordelijke kapel vormt één geheel met de driezijdig gesloten ruimte aan de oostzijde, waarin later de verhoogde consistoriekamer met verdieping ingericht is.

Het interieur van de kerk is zeer interessant. Het meest opvallende willen we onder uw aandacht brengen. Allereerst de natuurstenen laat-gothische hekwerken tussen koor en kapellen, waarin nog een eiken deur uit 1564.

Op de gewelven en wanden van het koor en noord-kapel zijn tijdens restauratiewerkzaamheden in de dertiger jaren prachtige schilderijen tevoorschijn gekomen, daterend uit de vijftiende eeuw. Fraai is de rijk gesneden preekstoel uit de zeventiende eeuw en de barokke herenbanken. Voorts zijn nog te noemen het mooie renaissance-orgel en talloze curieuze grafzerken, waaronder één uit 1540 in de noord-kapel voor Bawe van Heemstra en in de zuider beuk een grote renaissance-zerk met vele wapens voor Maris van Selbach, uit 1576. De orgeltribune met de vele versierselen die nog uit het derde kwart van de 16de eeuw dateren en besteld zijn door pastoor Timannus Petri, wiens initialen vermeld zijn en die van 1558—1568 te Loppersum werkte.

Ja, zo is er nog meer te noemen van deze prachtige — naar de H. Petrus en de H. Paulus genoemde — kerk. Deze heiligen zijn gesymboliseerd in het gemeentewapen in de vorm van een sleutel (Petrus) en het zwaard (Paulus), die hierop gekruisd staan afgebeeld. Maar zoals gezegd, u moet het zelf eens gaan bezichtigen! Wij daarentegen willen ons nog even verdiepen in de geschiedenis van Loppersum. Tijdens opgravingen zijn uit de vierde van Loppersum belangrijke vondsten naar voren gekomen. Zo bevinden zich in het museum te Groningen o.a. eenromeins bronzen napje, een gebakken lamp van saksische oorsprong, vaatwerk, urnen, werpstenen, etc.

De oude naam voor Loppersum was Lubbertsheim. Loppersum was de hoofdplaats van een proosdij, die het westen van Fivelingo omvatte. Zo behoorde o.a. Schildwolde nog bij de proosdij Loppersum. Uit 1424 dateert de bewaard gebleven Loppersummer Zeendbrief. De zeend was een vergadering onder voorzitterschap van de deken, tot berechting van overtredingen en tot beslissing van geschillen in de middeleeuwen.

De bisschop (voor de Loppersumers was dit de bisschop van Munster) schreef zeendbrieven uit aan de parochianen. De zeend handelde o.a. over echtbreken, onvoldoende zorg voor de kinderen, vechtzaken, tapperijen, vloeken, verkrachting en over maten en gewichten. „Zeend” heeft dezelfde betekenis als „synode”.

Na 1594 oefenden predikanten en kerkvoogden het zeen-recht uit, dat zich geleidelijk meer en meer bepaalde tot het schouwen van wegen, voetpaden en vonders. De laatste vergadering van deze zeenderen was in 1824.

Het zeend-geld (dat ook de parochianen van Loppersum moesten betalen) kwam rechtens toe aan de bisschop van Munster. De proosdijen kwamen al vroeg in het bezit van wereldlijke heren. Zo behoorde in 1434 de helft van het proosdij Loppersum aan een zoon van Fokke Ukena, de beruchte borgheer van de Ommelanden.

In het dekenaat Loppersum waren zeven dorpen vrij van de proost: Loppersum zelf, Zeerijp, Leermens, 't Zandt, Eenum, Wirdum en Garrelsweer. Zij vielen rechtstreeks onder het gezag van de bisschop van Munster. Dit werd bevestigd bij het Indultum (vrijbrief) van 1562.

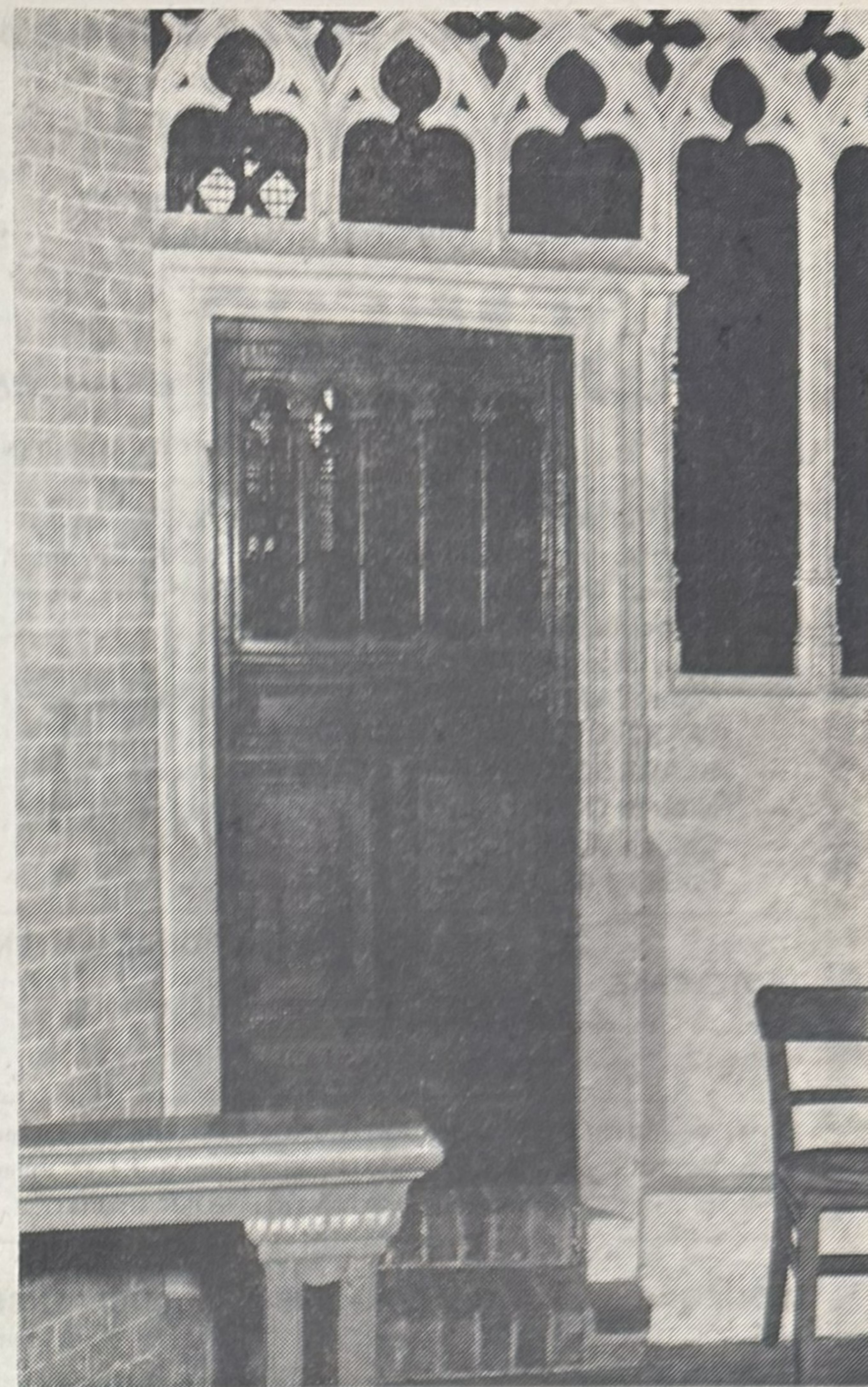
Loppersum is de geboorteplaats van Gerard van Loppersum. Hij was een groot taalkundige en leerling en opvolger van Regnerus Praedinius te Groningen. Daarna was hij rektor te Maastricht, waar hij in 1582 overleed. Hij schreef ook verschillende latijnse gedichten.

DE BORG DUURSUM

Ja, het kan niet missen, ook Loppersum heeft zijn borg gehad en wel de borg Duirsum of Duursum, gesloopt in 1738. Johan de Mepsche was er o.a. hoveling van. In 1633 verkochten de erfgenamen de borg aan Jan Janse Mave, een koopman uit Groningen en aan de raadsheer Peter Folkers. Daarna kwam het in bezit van Hero Maurits Ripperda van Farmsum (1650—1681). Deze Ripperda was zeer gehaat bij het volk. Later werd de borgstede het bezit van de familie Rengers van Farmsum, die al het bezit van de borg Farmsum hadden, eerder al het bezit van eerder genoemde Ripperda. Het wapen van de familie Rengers bevindt zich o.a. op het orgelfront in de hervormde kerk. Daarmee zijn we dan weer bij ons uitgangspunt — de kerk — gekomen en dus weer in het Loppersum van vandaag.

LAATSTE . . .

Aan 't begin van dit artikel schreven we reeds, dat deze kerk de laatste is van deze serie. Een serie artikelen, die u — althans dat hopen we — een idee, een indruk gegeven hebben hoeveel prachtige oude kerken en dorpen we op het Hogeland hebben. Sommigen onder u zullen zich misschien afvragen waarom hun dorp en kerk niet genoemd is. Een zekere willekeur was de oorzaak van het samenstellen van een aantal artikelen. Een willekeur, die zeker niet op volledigheid kan bogen. Wellicht worden we later nog eens in de gelegenheid gesteld deze serie aan te vullen. Ook het behandelde was zeer sum-

mier, het was een bescheiden poging om u een indruk te geven dat geschiedenis en cultuur van dit gewest bepaald interessant te noemen is. Ook het groninger volksleven en de folklore werden zo nu en dan bewust naar voren gebracht. Want dit boeiend brokje verleden dreigt in de vergetelheid te geraken.

Indien u met belangstelling de inhoud van de serie tot u hebt genomen, is het doel van de schrijver reeds bereikt, al was het alleen al daarom, dat u zodoende bewijst open te staan voor al datgene wat het Hogeland — ook in die zin — maakt tot een uniek stukje Nederland!

